

Igor Grdina

PRISPEVKI K ZGODOVINI SLAVISTIKE NA UNIVERZI V LJUBLJANI 1919–1930

Načelna zamejitev: pričujoča razprava ni poskus celovite zgodovine ljubljanske univerzitetne slavistike, temveč samo prispevek k nji in jo je potrebno brati v sopostavitvi s prispevkom prof. Nahtigala v zborniku ob deseti obletnici ustanovitve univerze v Ljubljani ter z zapisi v zborniku ob njeni petdesetletnici.*

I

Verjetno ni znanosti, katere razvoju bi Slovenci prispevali tako velik, v mnogočem celo odličen delež kakor jezikoslovju.¹ Franc Miklošič (1813–1891) je v 19. stoletju povzdignil slavistične študije na komaj danes docela razberljive ravni, tako z vidika ozkih specializiranih študij kot širših razgledov, od vprašanj primerjalnega jezikoslovja do splošnih kulturnozgodovinskih problemov. Generacijo prej je bil Jernej Kopitar (1780–1844) v pionirskih letih sodobne slavistične znanosti »vest slavistike«, kakor pravi Vasmer, ali z oznako sodobnika, Jakoba Grimma: prvi med tedanjimi slavisti. Še generacijo nazaj je Žiga Popovič (1705–1774) zelo mnogo prispeval nemškemu jezikoslovju, kakor še mnogokateri znanosti v začetkih njenega novodobnega razvoja. Vse do Hermana iz Karintije nazaj se vleče dolga vrsta slovenskih ljudi, ki so Evropo bogatili na področju klasičnih jezikov, tako po humanističnih kot srednjeveških zgledih. V dneh Miklošiča je slovenska jezikoslovna vnema (ob verski) segla s Friderikom Irenejem Baragom na zahod do severnoameriških Indijancev in z Davorinom Trstenjakom – resda v toku divje misli – ter z resnim delom Karla Glaserja na vzhod do Indije. Sledili so Miklošičevi dediči, Gregor Krek (1840–1905), Vatroslav Oblak (1864–1896), čigar odkritja je spričo njegove zgodnje smrti mogel prav izkoristiti njegov hrvaški soimenjak in učitelj Vatroslav Jagić, Karel Štrekelj (1859–1912) in še zlasti Matija Murko (1861–1951), ki je s svojimi specialističnimi in širokimi razvidi opravil za vedo o slovanskih literaturah podobno delo kot Miklošič za jezikoslovje. Nato so prišli Rajko Nahtigal (1877–1958), Ivan Prijatelj (1875–1937), France Kidrič (1880–1950) in Ivan Grafenauer (1880–1964), katerih delo, začeto okoli prehoda devetnajstega stoletja v dvajseto, je že imelo svoje središče na domačih tleh in je tako predstavljalo primerno strokovno osnovo novoustanovljenega akademskega središča slavističnih študijev v Ljubljani. Do konca prve svetovne vojne se s svojimi znanstvenimi podvigi omenjenim pridružila še prodorna jezikoslovca primerjalca, Fran Ramovš (1890–1952), ki se je nato posvetil predvsem slovenističnim problemom, in Karel Oštr (1888–1973), ki mu je primerjalno jezikoslovje ostalo življenjska znanstvena disciplina.

Ob koncu prve svetovne vojne, ko se je volja slovenskega naroda po univerzitetni ustanovi na domačih tleh začela udejanjati, so bile vrhunske slovenske slavistične moči razporejene takole: Matija Murko je bil kot najuglednejši in najprijaznejši med vsemi redni univerzitetni profesor v Leipzigu; Nahtigal je bil redni profesor univerze v Gradcu, kjer je bil tudi Ramovš privatni docent, a predviden v zadnjem letu habsburške monarhije za rednega profesorja univerze v Černovicah;² Prijatelj in Kidrič sta bila kustosa dvorne knjižnice na Dunaju, medtem ko je Grafenauer kot gimnazijski profesor služboval v Ljubljani. V delu Vseučiliške

* Poudarek smo dali primarnim virom, ki jih navedeni prispevki niso upoštevali in se hranijo v Arhivu Slovenije ter v arhivu ljubljanske univerze. Ob tej priliki naj bo dovoljena velika zahvala gospema Emi Umekovi in Ani Benedetičevi, ki sta ob drugih prizadevnih delavcih obeh arhivov avtorju razprave še posebej pomembno pomagali.

¹ Psihološke in kulturnocivilizacijske mehanizme takšnega stanja dobro uvideva Dunajsko pismo II – 4 Josipa Stritarja (J. Stritar, Izbrano delo, Ljubljana 1969, 351–360). Tudi nenavadno veliko število nacionalnih literarnih zgodovinarjev pri Slovencih v času, ko se tudi v Srednji Evropi pišejo zlasti nacionalne politične zgodovine (2. pol. XIX., začetek XX. stol.) ima svoje razloge: slovenska literarna zgodovina je slovenskemu narodu pomenila močan povezovalen dejavnik, ki mu ga politična po tedanji šegi ni mogla, točneje: ni znala dati.

² Arhiv ljubljanske univerze, mapa osebnih zadev dr. Frana Ramovša, Curriculum vitae z dne 28. decembra 1918.

komisije, ki se je na pobudo dr. Rostoharja zbrala pod predsedstvom dr. Danila Majarona in postala ustanova pri Narodni in pozneje Deželni vladi SHS v Ljubljani, skrbeca za stvar slovenske univerze, je bil od slavistov najbolj izpostavljen dr. Ramovš, ki je bil tudi njen tajnik. Od vsega začetka je komisija računala na Nahtigala in Ramovša, ki se naj po Rostoharjevem predlogu na drugi seji (10. decembra 1918) takoj nastavita na zagrebški univerzi.³ Ta naj bi bila matica ljubljanske; nekaj časa se je celo mislilo na ustanovitev slovenskega univerzitetnega provizorija v hrvaškem glavnem mestu, ki naj bi od slavističnih študij obsegal katedri za slovensko folologijo (Nahtigal) in slovenski jezik (Ramovš), kakor se je glasilo sklep četrte seje Vseučiliške komisije 23. decembra 1918.⁴ To bi bila pridobitev tudi za hrvaško dotedanjo Franc Jožefovo univerzo, ki nobenega teh dveh predmetov ni poznala. Toda vsaj 7. aprila 1919 je postalo jasno, da zagrebška univerza (zlasti filozofska in medicinska fakulteta) ne bo hotela odigrati vloge, ki jo je že sprejela: nenadoma ni več bila za to, da se pri nji ustanove slovenske vzporedne katedre, ki bi predstavljale osnove poznejših ljubljanskih. Metod Mikuž utemeljeno sodi, da je bilo to dogajanje težko brez zveze s preložitvijo reševanja vprašanja ljubljanske univerze na čas po koncu mirovne konference, kakor je 1. aprila 1919 sporočil s sotočja Save in Donave prosvetni minister Ljuba Davidović.⁵ Hkrati je bila preklicana obljuba za 1.400.000 kron kredita za potrebe ustanovitve univerze v Ljubljani. Mračno vlogo pri vsej zadevi je igral tudi vpliven krog nekaterih slovenskih liberalcev, jugoslovanskih unitaristov, demokratov, ki so bili hudi sovražniki slovenske univerze. Vodil jih je minister Kramer.

Dr. Majaron je tedaj bliskovito ukrepal: 5. aprila je interveniral pri podpredsedniku ministrskega sveta in prvaku SLS dr. Korošcu. Verjetno je po tem najmočnejša slovenska stranka – tako preko Korošca kot preko prosvetnega ministra v Ljubljani, poverjenika za uk in bogočastje dr. Verstovška, vnetega bojvnika za stvar slovenske univerze – pritisnila na ministra Davidovića, ki je kot star srbijanski demokrat in razumen mož očitno bolj upošteval mnenje realnih politikov z oporo med slovenskim narodom kot pa svojih strankarskih tovarišev, ki so bili sicer glasni, a med svojimi ljudmi osamljeni. Tako se je že 25. maja 1919 v Ljubljani mudil vodja splošnega odseka Davidovićevega ministrstva Petković in skupaj s tajnikom Vseučiliške komisije dr. Ramovšem v Narodni kavarni sestavil predlog zakona o ljubljanski univerzi.⁶ Da ne bi po nepotrebnem izgubljali časa s pripravo aktov za ljubljansko visokošolsko ustanovo, je Davidović 26. junija 1919 v smislu Ramovš-Petkovićevega predloga svetoval predstavnikom slovenskih strank v Začasnem narodnem predstavništvu, da se za ljubljansko univerzo začasno določi veljavnost uredb o delovanju beograjske, nakar se bodo v miru in brez naglice izdelala posebna določila za Ljubljano.⁷ Že drugega julija je ministrski svet Kraljestva SHS pod predsedstvom dr. Korošca sprejel predlog prosvetnega ministra glede zakona o ljubljanski univerzi (na seji je bil vpadljivo odsoten dr. Kramer, proti Davidovićevega predlogu pa je glasoval pristaša JDS, minister za narodno zdravje dr. Krulj).⁸ Veliko vlogo SLS v tem dogajanju simbolizira Koroščevo predsednikovanje na odločilni vladni seji, zatem pa tudi dejstvo, da je bil predlagatelj zakona o ljubljanski univerzi na 51. seji Začasnega narodnega predstavništva (9. julija 1919) klerikalni poslanec Sušnik. SLS je že 30. maja izjavila, da bo glasovala – skupaj s celim Jugoslovanskim klubom – za proračun tudi zato, ker je v njem postavka 1.320.000 kron za ljubljansko univerzo.⁹ Torej je ta bila pogoj SLS za podporo vladi, niti slučajno pa ni bilo takšnega razumevanja pri JDS, še najmanj pri njenem slovenskem krilu, medtem ko je JSDS bila v tem vprašanju blizu valovne dolžine SLS.

Besedilo zakona, ki je stopil v veljavo 23. julija 1919, nato proglašja in objavlja »vsem in vsakomur«, da je Začasno narodno predstavništvo, sklicano v prestolno mesto Beograd, na svoji 56. redni seji 17. julija sklenilo, da se v Ljubljani ustanovi univerza Kraljestva Srbov, Hrvatov in Slovencev, ki ima pet fakultet (teološko, pravoslovno, filozofsko, tehnično in nepopolno medicinsko); da se vse fakultete otvorijo začetkom študijskega leta 1919/20 in da se bo

³ Metod Mikuž, Gradivo za zgodovino univerze v letih 1919–1945, Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani 1919–1969, Ljubljana 1969, 56. Mapa, ki jo navaja Mikuž za ta podatek, mi v univerzitetnem arhivu žal ni bila dosegljiva.

⁴ M. Mikuž, n. d., 57, 58.

⁵ M. Mikuž, n. d., 60, 61.

⁶ M. Mikuž, n. d., 62, 63.

⁷ M. Mikuž, n. d., 62.

⁸ M. Mikuž, isto.

⁹ M. Mikuž, n. d., 61.

ustanova, dokler se ne izdela zanjo poseben zakon, povsem upravljala po zakonu in uredbah o Vseučilišču Kraljestva SHS v Beogradu. Pozneje ni bilo prave politične volje, da bi se izdelale posebne uredbe za ljubljansko univerzo, kajti prevladala je centralistična misel o enem in enotnem zakonu za vse tri akademske skupnosti v kraljestvu, ki pa je bil izdan šele 28. junija 1930, že v dneh Aleksandrove samovlade.

Provizorična rešitev v desetletju 1919–1930 sama na sebi ljubljanski univerzi ni prehudo vezala rok, saj zakon z dne 23. julija 1919 govori le o upravljanju po zakonu in uredbah beograjske univerze, torej le o povsem tehnični strani zadev, ne o drugem; dosti bolj usodna je bila nerazveseljiva praksa nekaterih miselno silno preprostih političnih veljakov, ki so jim bili univerzitetni študiji drobiž v kupčijah zelo razgibanega javnega življenja Kraljevine SHS. Zlasti nevarna sta bila slovenski univerzi Srb B. Maksimović (»Kundak«)¹⁰ leta 1929 in še prej hrupni hrvaški vodja Radić, ki je za ministrski fotelj v Pašićevi vladi prodal prej in pozneje tako kričavo oznanjane ideje o enakopravnosti vseh treh državnih narodov. K sreči njegovo samosilništvo v prosvetnem ministrstvu ni trajalo dolgo in tedaj zgovorni hrvaški »Stipica« ni mogel narediti preveč škode s svojim eksperimentiranjem v šolstvu. Vendar niso bili nič manj nevarni tudi nekateri drugi ministri, med slovenskimi zlasti že imenovani liberalni Kramer. Zato ni čudno, da se je ljubljanska univerza preko svojega desetega rektorja, slovitega elektrotehnika in znamenitega šahista dr. Milana Vidmarja ob eni najhujših groženj svojemu življenju odločila za morebiti nekoliko gambitno, a vendarle zmagovito potezo: zatekla se je pod zaščito samega kralja Aleksandra I., čigar še regentski podpis je nosil njen ustanovni zakon, in postala 28. junija 1929 zase in za svet Alma Mater Alexandrina.¹¹ Bil pa je ljubljanski akademski skupnosti vseskozi naklonjen tudi v Beogradu vplivni dr. Anton Korošec,¹² pri čemer verjetno ne gre zanemarjati njegovih tesnih zvez z dr. Izidorjem Cankarjem, sprva uglednim politikom SLS, pozneje pa predvsem prodornim umetnostnim zgodovinarjem. Toda ta podpora je bila še posebej v tridesetih letih vse bolj dvorezna, saj so se ob nedvomnih pozitivnih premikih (gradnja NUK, tretji letnik medicine, višji krediti) začele kazati nekatere nerazveseljive tendence, ko so posamezni ekstremni možje v črnem univerzi vse uspešneje vsiljevali svoje z akademsko svobodo in humanističnim izročilom tovrstnih ustanov nezdružljive zamisli.¹³

II

Sedaj se moramo razgledati po aktih, ki so urejali delovanje beograjske in potemtakem tudi ljubljanske univerze. Najvažnejši tozadevni dokument je bil srbski Zakon o univerzi z dne 27. februarja 1905.¹⁴ Veljal je z nekaterimi dopolnitvami vse do že omenjanega 28. junija 1930. 9. februarja 1921 je regent Aleksander sicer še predpisal uredbo o spremembi zakona iz leta 1905, ki se je bomo, ko bo čas za to, dotaknili, vendar spremembe, ki jih je predpisovala, v najvažnejšem (preimenovanje dotedanjšega univerzitetnega sveta v univerzitetno veče in ustanovitev drugače sestavljenega novega univerzitetnega sveta ter razdelitev pristojnosti med tema dvema organoma) v Ljubljani niso zaživele.

Poleg zakona o univerzi je najpomembnejša Splošna (Obča) uredba o univerzi, ki jo je kralj Peter podpisal 1. oktobra 1905. Življenje na filozofski fakulteti, ki nas seveda osrednje zanima, je podrobneje urejala še Uredba o filozofski fakulteti z dne 1. februarja 1906. Ti trije dokumenti so dajali pravne okvire tudi študiju in organizaciji slavistike v Ljubljani. Ker je bila v tedanji ureditvi poudarjena univerza kot celota, ne pa posamezne fakultete ali celo oddelki, je za razumevanje kateregakoli dela akademskega življenja neogibno potrebno pritegniti v

¹⁰ Milan Vidmar, Spomini, drugi del, Maribor 1964, 75.

¹¹ M. Vidmar, n. d., 75 in sledeče.

¹² M. Vidmar, n. d., 84.

¹³ M. Mikuš, n. d., 84 in sledeče.

¹⁴ Vsi naši citati iz Zakona o univerzi (1905), Splošne uredbe o univerzi (1905) in Uredbe o filozofski fakulteti (1906) so navedeni po tipkopisu teh dokumentov v zapuščini red. prof. dr. Gojmirja Gregorja Kreka (Arhiv Slovenije, Priv. A. LXIX), in to iz razlogov, ki so v razpravi nevedeni. Od tam tudi povzemamo določbe imenovanih treh aktov, kakor tudi navedbe t. i. beograjske uredbe z dne 9. februarja 1921. Moramo pa pristaviti še tole: V 85. številki Službenih novin Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca je poleti 1919 izšla tudi uredba, ki jo je 23. julija tega leta (torej na dan podpisa Zakona o vseučilišču Kraljevstva SHS v Ljubljani) podpisal regent Aleksander in ki se je nanašala na potrditev zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o beograjski univerzi z dne 27. februarja 1905. Tipkopis Zakona o univerzi dr. Gojmirja Gregorja Kreka nosi glede tega poveden zaznamek: Uradni list 142, 5/IX. 1919, kar se more nanašati zgolj na Uradni list Deželne vlade v Ljubljani. Zakon je tedaj na mestu rečenem mogel iziti le v zvezi z urejevanjem ljubljanske univerze. Ta objava bi že utegnila upoštevati spremembe prvotnega zakona na dan 23. julija 1919, kakor tudi one iz leta 1911.

uvid vse omenjene akte, ki se morebiti zde na prvi pogled precej oddaljeni od v naslovu naznačene problematike.

Srbski zakon o univerzi (1905) opredeljuje to ustanovo kot »najvišje samoupravno (to tedaj pomeni popolno nevplivnost višjih oblasti na nižje v zadevah, za katere je uzakonjena samouprava) telo za višjo strokovno izobrazbo in za pospeševanje znanosti« (člen 1). Vrhovno nadzorstvo nad njo pripada ministru prosvete in cerkvenih zadev, vzdržuje pa se po državnem proračunu in z dohodki ustanov ter daril. Od svojega imetja ne plačuje nikakršnih javnih davkov, sicer pa je univerza kot celota pravna oseba. V upravnem pogledu pripadajo univerzi vse njene učne moči, slušatelji, uradniki in sluge.

Univerza naj bi imela pet fakultet: bogoslovno, filozofsko, pravno, medicinsko in tehnično. Toda tu že nastane prva razlika med beograjsko in ljubljansko ustanovo: medtem ko je v Beogradu pravoslavno bogoslovje ustanovljeno kot samostojna »Duhovska akademija« (s posebnim zakonom in uredbami), je ljubljanska katoliška teologija povsem vtelesena v organizacijo univerze (čemur je v debati v Začasnem narodnem predstavništvu zlasti oporekal socialdemokrat dr. Lončar, češ da bogoslovje ne sodi na moderno univerzitetno ustanovo, vendar zavoljo tega kot razumen človek ni bil proti ljubljanski univerzi, saj mu je še kako šlo za slovensko visoko šolstvo). Veliko je tudi pomenila tehnična fakulteta, ki je avstrijski tip univerze ni poznal.

Univerzitetne oblasti so po zakonu iz leta 1905 naslednje: rektor, dekani fakultet, univerzitetni svet (vsi redni profesorji), univerzitetna uprava (rektor in dekani), fakultetni sveti in univerzitetno sodišče.

Rektorja voli konec vsakega šolskega leta univerzitetni svet iz vrst onih svojih članov, ki služijo univerzi najmanj pet let kot redni profesorji. Ob začetkih beograjske univerze se šteje v to dobo tudi profesura na dotedanji Veliki šoli, v Ljubljani pa – smiselna vzporednica –, načeloma, profesure na drugih univerzah. Rektor upravlja univerzo, jo predstavlja v javnosti ter skrbi za red in administracijo na nji. Konec vsakega šolskega leta je dolžan podati ministru prosvete poročilo o delovanju in stanju univerze. V primeru bolezni ali odsotnosti zastopa rektorja prorektor, ki je prejšnji rektor (ob ustanovitvi univerze pa izvoljen). Prorektorja zamenjuje v primeru potrebe po službenih letih najstarejši dekan. Če se tekom šolskega leta rektorjevo mesto izprazni, je potrebno izvoliti naslednika najpozneje v petnajstih dneh.

Dekana si voli vsaka fakulteta sama iz vrst svojih rednih profesorjev konec vsakega šolskega leta. Nadomestuje ga prodekan (prejšnji dekan, prvič pa izvoljenec) in tega po službenih letih najstarejši profesor fakultete. Dekani upravljajo posle vsak svoje fakultete in skrbre predvsem za pouk in izpite.

Univerzitetnemu svetu predseduje rektor. Poslovodja je voljen za eno leto iz vrst članov organa. V delokrog univerzitetnega sveta (dalje US) spadajo: 1. volitev rektorja, 2. sprejemanje ali zavračanje z utemeljitvijo – po javnem glasovanju – profesorjev, ki so jih izvolili fakultetni sveti, 3. volitev treh članov univerzitetnega sodišča iz vrst rednih profesorjev univerze za dobo enega leta, 4. predpisovanje disciplinskega reda za slušatelje ter pravil za podelitev državnih podpor siromašnim, a pridnim študentom, 5. poslušanje letnih poročil dekanov o posameznih fakultetah in po potrebi posvetovanje o vprašanjih, ki se ob tej priložnosti pojavijo, 6. posvetovanje o vprašanjih, ki zadevajo celo univerzo in ki jih predloži ali rektor, ali univerzitetna uprava, ali minister prosvete. US more sklepati samo, če je na njegovi seji prisotna več kot polovica celotnega števila članov. Za polnomočno odločitev je potrebna večina prisotnih.

Univerzitetno upravo (dalje UU) sestavljajo rektor kot predsednik in dekani vseh fakultet. Organ ima sledeče naloge: 1. razporeja vsote, ki pripadajo univerzi po letnem državnem proračunu (od 1. I. do 31. XII. v proračunskem letu) in tudi vse ostale dohodke (volila ipd.), 2. vodi obveznosti in fonde univerze ter pazi na celotno univerzitetno premoženje, 3. odloča o podelitvi državnih in drugih podpor slušateljem, 4. skrbi za zgradbe in prostore, ki so potrebni za pouk in razne zavode, 5. voli in predlaga ministru prosvete v nastavitve pisarniško osebje, 6. skrbi za to, da morejo predavati na univerzi tudi osebe, ki niso iz vrst učnih moči ustanove, če tako odloči fakultetni svet. UU sklicuje rektor, lahko pa se sestane tudi na zahtevo dveh ali več članov. Odloki UU so veljavni, če jih odobri večina celotnega števila članov.

Fakultetni svet sestavljajo vsi profesorji (redni in izredni) ter stalni docentje fakultete. Predseduje mu dekan, poslovodja pa je po službeni dobi najmlajši profesor. Naloge fakultetnih svetov so: 1. sestavljanje programa in razporeda predavanj za vsak semester, 2. skrb za popolnitev izpraznjenih stolic in, če je potreba, za zameno bolnih ali odsotnih profesorjev, 3. predlaganje ministru prosvete spajanje ali delitev stolic, zamenjave enih stolic z drugimi, otvoritev novih stolic in (v sporazumu s prizadeto fakulteto) premestitev stolic z ene na drugo fakulteto, 4. volitev ter predlaganje (z utemeljitvijo) ministru prosvete rednih in izrednih profesorjev ter drugih učnih moči, 5. odločanje o prijavah članov akademije znanosti ter drugih strokovnjakov izven profsorskega zbora, ki bi želeli imeti brezplačno izredna predavanja, 6. odločanje o prijavah profesorjev, ki bi želeli imeti izven svojih rednih predavanj, oz. izven svojega predmeta še druga predavanja, 7. odločanje in motiviranje predlogov, da se za znanost zaslužnim osebam (le-tem!) s strani univerze podeli naslov častnih doktorjev, 8. odločanje o vračunanju semestrov slušateljem in izrednim slušateljem, 9. odločanje o razporedu izpitov in o sestavi izpitnih komisij, 10. podajanje mnenj ministru prosvete o dopustih nad mesecem dni, ki bi jih učitelji s kakršnimikoli razlogi zaprosili.

Seje fakultetnega sveta (dalje FS) sklicuje dekan, sejo pa je treba sklicati tudi na zahtevo dveh ali več profesorjev fakultete. Odločitve sveta veljajo, če so odobreni z večino glasov celotnega števila članov. Pri volitvi rednih profesorjev izredni nimajo pravice glasovanja. Stalni docentje sodelujejo v delu FS, toda pri odločanju nimajo pravice glasovanja.

Konec vsakega šolskega leta poda dekan v US poročilo o delovanju in stanju fakultete.

Pisarniške posle univerze vrši sekretar, ki mora imeti fakultetno izobrazbo in čigar položaj je enakovreden položaju sekretarja v ministrstvu prosvete. V pomoč mu je ustrezno število pisarjev v rangi istovrstnih uradnikov tega ministrstva ter potrebni prepisovalci. Vse uradništvo univerze nastavlja na predlog univerzitetnih organov minister prosvete.

Učne moči univerze so: redni profesorji, izredni profesorji, stalni in začasni docentje, honorarni profesorji in učitelji, pri čemer morejo profesorji imeti tudi asistente.

Za rednega profesorja more biti poklican priznan znanstvenik ali po objavljenem natečaju izvoljen tisti, ki je razen z doktorsko diplomo tudi s svojimi znanstvenimi deli dokazal, da je samostojno in uspešno deloval v stroki.

Za izrednega profesorja more biti poklican ali po objavljenem natečaju izvoljen tisti, ki premore poleg doktorskega izpita tudi samostojna znanstvena dela, vendar fakulteta še ni prepričana, da so le-ta zadostno priporočila za rednega profesorja.

Le na tehnični fakulteti more doktorsko diplomo nadomestiti spričevalo diplomskih izpitov, znanstvena dela pa samostojna strokovna dela.

Izpraznjena stolica se zasede z izvolitvijo priznanega znanstvenika ali strokovnjaka, v primeru potrebe z natečajem, ki ga razpiše rektorat po odločitvi FS.¹⁵ Za rednega ali izrednega profesorja je izvoljen tisti, ki je v FS dobil absolutno večino glasov celotnega števila rednih (za izrednega tudi izrednih) profesorjev, če je volitev nato sprejeta tudi v US. Tako izbrana oseba se predloži ministru prosvete v potrditev.

Za docente¹⁶ se morejo postaviti po fakultetnem izboru osebe, ki imajo spričevalo o doktorski skušnji in za katere FS sodi, da lahko delajo v kakšni stroki ali veji znanosti. Imajo status in plačo srednješolskih profesorjev. Po petih letih se podvržejo ponovni volitvi. Če niso

¹⁵ Člen 55 Splošne uredbe o univerzi predpisuje sledeča pravila natečaja: FS odloči, ali se stolica zasede s pozivom ali natečajem. V prvem primeru je potrebno poročilo o kandidatu, ki naj se pokliče na izpraznjeno mesto. Po prečitaniu tega poročila in zadostni debati FS glasuje. Če FS takoj ali po podanem predlogu odkloni nastavitve s pozivom, se stolica zasede z natečajem. O tem se obvesti rektor, ki v srbskih (v Ljubljani analogno slovenskih) časnikih objavi natečaj. V objavi mora označiti predmet, za katerega se išče profesor, ter rok prijave. Ta ne sme biti krajši od šestih tednov, računajoč od dne prvega oglasa v časopisu. Natečaj mora biti tekom roka objavljen najmanj trikrat in sicer tako, da čas od ene do druge objave ni krajši od treh in ne daljši od osmih dni. Vsebinsko oglasa določa FS z ozirom na gornje odredbe. — Kandidati izročijo ali pošljejo rektorju prijave z oznako, da se javljajo za redne ali izredne profesorje. FS določi iz vrst svojih rednih ali izrednih profesorjev dva referenta. Poročilo referentov mora biti pisno in mora vsebovati predlog, da se kandidat sprejme ali odkloni. Ko se poročilo na seji FS prebere, se prične debata, za njo pa sledi glasovanje, ki se lahko (člen 56) ponovi samo enkrat, če prvič ni potrebne večine za nobenega prijavljenih kandidatov. Če izvoljeni kandidat nato v treh mesecih ni potrjen v US, mora ta organ povleči nove poteze, da se zasede izpraznjena stolica.

¹⁶ Člen 18. Zakona o univerzi je bil spremenjen leta 1919 (lastnoročna Krekova opomba se sklicuje na 5/IX. 1919), ko je določal sledeče: Za docente so lahko postavljena po fakultetnem izboru osebe, ki imajo spričevalo o diplomski skušnji (prej: doktorsko diplomu, le na tehniški fakulteti zadostuje spričevalo diplomskega izpita) in pri katerih je FS prepričan, da lahko delajo v kakšni znanosti ali veji znanosti na visokošolskem nivoju.

izvoljeni, se stavijo ministru prosvete na razpolaganje. Splošna uredba o univerzi določa, da se docentje volijo samo po natečaju.

Pomožno osebje, asistente, kustose, prosektorje, preparatorje itd. voli FS na predlog pristojnega profesorja. Asistentje, ki so prestali doktorsko skušnjo, imajo plačo in status srednješolskih suplentov. Tudi oni se volijo vsakih pet let. Tisti, ki so prestali še profesorsko ali kakšno drugo državno skušnjo, imajo položaj in plačo enakovredno srednješolskim profesorjem. Ostalo osebje ima plačo, kakor jo odredi UU.

Redna predavanja na univerzi imajo profesorji, docentje, honorarni profesorji¹⁷ in učitelji,¹⁸ izredno pa morejo brezplačno predavati člani akademije znanosti ali drugi, ki jim je to s strani FS odobreno.

Temeljna plača rednega profesorja na univerzi je 6000 dinarjev na leto za dobo prvih desetih let postavne službe, 7500 din od enajstega do všteti dvajsetega leta in 9000 din od dvajsetega do štiridesetega leta.

Plača izrednega profesorja je 3283,80 dinarjev na leto, in po vsakem petem letu službe povišek v znesku 757,80 din do višine 7072,80 din. Stalni docentje imajo temeljno plačo 2400 din na leto. Po vsakem petem letu službe dobe povišek v znesku 500 din do višine plače 6000 dinarjev.

Redni in izredni profesorji ter stalni docentje morejo biti po štiridesetih letih službe upokojeni s polno plačo. Rektor ima letno doklado 1200 dinarjev, dekani pa po 600 din.¹⁹ Redni in izredni profesorji, ki imajo manj kot deset let službe, morejo biti odpuščeni samo na predlog ali s privolitvijo US. Tisti pa, ki imajo več kot deset službenih let za seboj, morejo biti samo upokojeni, vendar le v primeru: 1. svojega lastnega privoljenja, 2. predloga ali dovoljenja US, 3. dovrstitve štiridesetega službenega leta ali starosti petinšestdesetega leta življenja, 4. oslabitve do stopnje, ko ne morejo več redno izvrševati svojih dolžnosti, kar more ugotoviti le komisijski zdravniški pregled.²⁰ V nobenem primeru ne more biti redni ali izredni profesor premeščen v kako drugo službo brez svojega privoljenja.

Postavne učne moči dobijo, če se upokojijo po desetih letih službe, 40% svoje letne plače kot pokojnino, za vsako naslednje službeno leto pa še 2%. Splošna univerzitetna uredba v svojem 69. členu izrecno določa, da v nobenem primeru ne more biti kak profesor odpuščen ali upokojen zaradi svojih znanstvenih ali političnih nazorov. Tedaj je znanost pač še bila svobodna in ukvarjanje z njo ter poučevanje ravno tako, saj Zakon o univerzi zelo jasno pravi v svojem 33. členu: »Pouk na univerzi je svoboden. Učne moči so svobodne pri razlaganju svoje vede.«

Za redne slušatelje univerze se morejo sprejeti le tisti dijaki, ki imajo spričevalo o položenem zrelostnem izpitu na srednji šoli, kar splošna univerzitetna uredba natančneje opredeljuje kot položen zrelostni izpit na gimnazijah ali realkah. V nobenem primeru se spričevalo zrelostnega izpita ne more nadomestiti s kakšnim drugim dokazilom, izvzemši na bogoslovni fakulteti. Po letu 1920 so bili iz te določbe izvzeti častniki in invalidi iz vojn 1912–1918, ki so obiskovali nižji tečaj vojaške akademije v Beogradu.

¹⁷ Honorarni profesorji se po členu 59. splošne univerzitetne uredbe volijo za dobo treh let. Člen 19. Zakona o univerzi, ki ga v nadaljevanju ponavlja tudi že navedeni člen Splošne uredbe o univerzi, pa pravi, da se honorarni profesorji, ki morejo biti le priznani znanstveniki izven univerze, volijo v FS, če bi se stolica ne mogla zasedati z rednimi ali izrednimi profesorji ali stalnimi docenti.

¹⁸ Tu so mišljeni predvsem predavatelji živih tujih jezikov, ki se nastavljajo na predlog FS, morajo pa imeti najmanj kvalifikacije višjih učiteljev srednjih šol (čl. 20 Zakona o univerzi).

¹⁹ Določila o finančnih zadevah so v zakonu spriče prve svetovne vojne in njenih finančnih pretresov razumljivo nekoliko zastarela.

²⁰ Člen 66. Splošne uredbe o univerzi govori o tem, kako se sestavi tročlanska zdravniška komisija: Prvega zdravnika izbere prizadeta učna moč sama (ali rodbina, če prizadeti ne more), drugega minister prosvete, tretjega pa volita oba izbrana zdravnika. Če profesor ali njegova rodbina nočeta izbrati zdravnika, to opravi rektor univerze. – Zanimiv je tudi 69. člen splošne univerzitetne uredbe, ki govori o tem, kako more US predložiti ali na zahtevo ministra prosvete dovoliti, da se kak profesor odpusti ali upokoji samo tedaj, kadar je s svojim nemoralnim in nedostojnim življenjem storil kaj absolutno nemogočega, da bi še naprej mogel vršiti dolžnost učne moči in vzgojitelja univerzitetne mladine. Člen 71. omenjenega akta govori o tem, da brez neogibno potrebne preiskave v US, za katere izvršitev so določeni trije člani organa kot preiskovalna komisija z značajem komisije za preiskovanje uradniških disciplinskih prestopkov, ne more biti sklepanja o odpustu ali upokojitvi. Člen 72. nadalje določa, da se tudi ne more sklepati, preden US ne sklepa o poročilu komisije in ne debatira o njem. Pred sodbo je treba upoštevati še obrambo prizadetega profesorja, za katero mu je dan določen rok. Pred potekom le-tega o zadevi ni mogoče izdati nikakršnega sklepa. Po členu 73. ima prizadeti profesor pravico do polovične plače, če je po dovoljenju US začasno odvezan dolžnosti v času preiskave. V primeru, da pozneje ni odpuščen, se mu izplača tudi druga polovica.

Za izredne slušatelje morejo biti po odobritvi FS sprejeti tudi tisti dijaki, ki nimajo pogojev za reden vpis, nimajo pa pravice do polaganja izpitov rednih študentov. Slušatelji, ki so prej študirali na tujih univerzah, se morejo sprejeti, če imajo spričevalo o položenem zrelostnem izpitu, FS pa odloči, ali se jim prizna kak semester. Revni in pridni redni slušatelji morejo dobiti državno podporo. Pravila zanjo predpisuje minister prosvete na predlog US. Slušatelji so se dolžni ravnati po disciplinskem redu, ki ga predpiše US in potrdi minister prosvete. Slušatelji sami izbirajo predmete, ki jih hočejo poslušati.

Za ureditev pomožnih znanstvenih zavodov, kabinetov, laboratorijev, seminarjev itd. skrbje fakultete; za vzdrževanje vseh teh ustanov in za ekskurzije pa se v državnem proračunu vsako leto nameni potrebna vsota.

Splošna univerzitetna uredba podrobneje opredeljuje določila zakona, zlasti glede upravnega ustroja in reda znotraj univerze, načina delovanja z zakonom predpisanih univerzitetnih organov, dolžnosti profesorjev (da začno predavati v roku, ki ga določi fakulteta; da imajo vsaj šest učnih ur na teden, pri čemer se dve uri vaj štejeta za eno uro predavanj; da prihajajo na sestanke univerzitetnih organov; da konec šolskega leta podajo poročilo o svojih predavanjih; da upravljajo kabinete, knjižnice in drugo, kar jim je zaupal FS), še posebej obširno pa govori o slušateljih. Status univerzitetnega slušatelja se pridobi z vpisom v glavno knjigo univerze. Slušatelj mora zapisati na začetku vsakega semestra v svojo vpisnico (indeks) predmete, ki jih bo poslušal. To overi fakultetni sekretar s svojim podpisom in dekanovim pečatom. Pri vpisovanju je potrebno paziti na to, da slušatelj dosega predpisani minimum ur (na filozofski fakulteti 12 na teden) in da v času osmih semestrov (na medicini desetih) vpiše vsa po uredbi svoje fakultete potrebna predavanja ter vaje.

Univerzitetni slušatelji morajo redno hoditi k vsem vpisanim predavanjem in vajah. To potrjujejo na koncu semestra predmetni profesorji s svojimi podpisi v slušateljevi vpisnici. Predavanja, ki nimajo takega podpisa, se štejejo za nevpisana. Ko so predmetni profesorji overili vpisana predavanja in vaje, se le-ta prepišejo na spremni list in oddajo obenem z vpisnico v potrditev dekanu fakultete. Dekan s svojim podpisom overi semester kot veljaven, če je pravilno vpisanih in podpisanih s fakultetno uredbo predpisano število ur, sicer dostavi kratko pripombo in anulira semester. Potrjeni spremni list, v katerem se poleg vpisa zadevnega semestra navedejo tudi vsi potrebni osebni podatki, se preda rektoratu univerze in po njem se vpisani semester slušatelju zaznamuje v za to odrejeno knjigo.

Glavni vpis je od 25. do 30. septembra, predavanja pa od 16. oktobra do 31. januarja in od 1. marca do 15. junija. Skušnje so določene za dni od 1. do 15. oktobra, od 1. do 15. februarja in od 16. do 30. junija. Pouk v zimskem semestru je torej trajal od 25. septembra do 15. februarja, v letnem semestru pa od 1. marca do 30. junija.²¹

Tako splošna univerzitetna uredba, medtem ko je US ljubljanske univerze 10. oktobra 1919 predpisal sledeče postopke glede študijskih zadev: Redni slušatelji, ki prvič vstopajo v ljubljansko univerzitetno skupnost, se morajo predstaviti dekanu fakultete, na katero se hočejo inskribirati. Predlože mu spričevalo o opravljenem zrelostnem izpitu, tisti pa, ki so prej bili na kakšni drugi univerzi, tamkaj izstavljeno odhodno spričevalo. Če so izpolnjeni vsi pogoji za inskripcijo, potrdi dekan provizorični sprejemni list (tiskovine kupi slušatelj pri hišniku in jih samostojno izpolni). Slušatelj nato izpolni osebni izkaz in vpiše v indeks vsa predavanja, ki jih želi poslušati, in vse vaje, ki se jih želi udeleževati. Za vsako predavanje in vajo je potrebno izpolniti še posebno belo zglasnico. Ko je to izpolnil, gre v univerzitetno pisarno, ki ga na podlagi provizoričnega sprejemnega lista in osebnega izkaza, indeksa ter zglasnic vpiše v matrice. V pisarni se odvzame osebni izkaz, slušatelj pa prejme dijaško izkaznico ter plača 4 krone (1 poznejši jugoslovanski dinar) vpisninske pristojbine. Za izredne slušatelje velja isto, le da nimajo indeksa, ampak zgolj zglasilno polo in rdečkaste zglasnice; tudi ne morejo biti imatrikulirani. V primeru odhoda na drugo univerzo mora slušatelj oddati dijaško izkaznico in si priskrbeti odhodno spričevalo. Ostala določila, pod katerimi je podpisan prvi ljubljanski rektor Plemelj, se v večji ali manjši meri ujemajo s formulacijami v splošni univerzitetni uredbi.²²

²¹ V Ljubljani so datumi nekoliko drugačni, kakor je videti iz seznamov predavanj na Univerzi Kraljestva SHS v Ljubljani.

²² Glej *Catalogus lectionum universitatis Labacensis, semestre aestivum 1920*.

Za šolske disciplinske prestopke – te določa šolski disciplinski red²³ – odgovarjajo slušatelji pred univerzitetnimi oblastmi, ki so za to pristojne (rektor in univerzitetno sodišče). Pred temi oblastmi odgovarjajo slušatelji tudi za običajne prestopke po tretjem oddelku kazenskega zakonika, če univerza v takem primeru zahteva od policijskih oblasti, da se razglase za nepristojne. Če bi policijske oblasti prekoračile to določbo, je univerza dolžna preko ministra prosvete poročati ministru za notranje zadeve.

Rektor ima pravico kaznovanja slušateljev po zaslišanju z opominom ali ukorom. Njegova odločitev je veljavna brezprizivno. V vseh drugih primerih je edino pristojno univerzitetno sodišče. Če je kazen višja od enega semestra, se more slušatelj v roku 15 dni od obvestila o kaznovanju pritožiti ministru prosvete, ki pa ukrepa ne more znižati na manj od izgube enega semestra. Slušatelji, kaznovani zaradi šolskih disciplinskih izgredev, ne morejo biti pomiloščeni.

Univerzitetno sodišče se sestane na poziv rektorja, ki predloži obtožbo proti obdolženemu ali obdolženim slušateljem s točno označbo prestopka in z dokazi. Predsednik univerzitetnega sodišča je njegov po letih službe najstarejši član. Odbor univerzitetnega sodišča, ki mora vsebovati kratko razlago rektorjevih obtožb, preiskavo, motivacijo in sklep, podpisujejo vsi trije člani sodišča in sekretar univerze kot poslovodja. Rektor nabije razglas o odloku univerzitetnega sodišča na šolsko tablo. Šele nato se kazni more izvršiti.

Z namenom napredka v znanosti, književnosti in umetnosti imajo slušatelji pravico do organiziranja svobodnih diskusij o vseh vprašanih v tem obsegu; tudi z namenom vzajemnega materialnega podpiranja in telesnega razvijanja se je mogoče združevati povsem svobodno. V prvotni obliki srbske uredbe iz leta 1905 je bilo zapisano še, da pripada svoboda organiziranja univerzitetnih slušateljev tudi namenu širjenja in negovanja srbske misli, vendar za Ljubljano to ni veljalo, kar je razvidno iz prečrtanja tega dela besedila dokumenta v tipkopisu, ki ga je uporabljal za svoje vodenje univerze v Ljubljani njen tretji rektor, pravnik (in skladatelj), red. prof. dr. Gojmir Gregor Krek. Ta tipkopis z lastnoročnimi pripombami in tekočimi dopolnitvami, ki ga hranijo v Arhivu Slovenije (Priv. A. LXIX), je še posebej dragocen zato, ker zanj vemo, da se je resnično uporabljal (ter tudi, kako se je tolmačil, prilagajal od beograjskih določb na ljubljanske) za urejanje življenja na slovenski univerzi.

Pravila vsake študentske organizacije mora odobriti US, kateremu morajo biti predložena s podpisom vsaj desetih slušateljev. Organizacije, ki jih US ne potrdi, rektor začasno sistira. Pred vsakim sestankom že potrjene organizacije je njen predsednik ali član odbora dolžan sporočiti rektorju dnevni red. Rektor in učne moči imajo pravico sodelovanja pri sejah študentskih organizacij. Toda prepovedati more sejo le rektor ali dekan, če bi se na njej prekoračil dnevni red ali naloge organizacije. Samo s posebno pismeno odobritvijo rektorja se more vršiti sestanek kakšne študentske organizacije v prostorih, ki pripadajo univerzi. To pa le tedaj, kadar cilj zbora ni nasproten univerzi in njeni disciplinski naredbi.

Na javnih zborovanjih izven šole se morajo študentje držati predpisov disciplinskega reda slušateljev univerze. Političnih listov ni mogoče razglašati za organe študentskih organizacij.

Splošna univerzitetna uredba govori še o tem, da so predavanja na univerzi javna, toda učna moč ima pravico, odstraniti s svoje ure osebe, ki ne pripadajo univerzi, če sodi, da bi moglo predavanje nanje škodljivo vplivati. Red, v katerem hočejo slušatelji poslušati predavanja po posameznih semestrih, je popolnoma svoboden. Pravico polaganja doktorskega

²³ Disciplinarna naredba je bila odobrena 6. aprila leta 1906 (št. 3591), v slovenščini pa objavljena v prvem seznamu predavanj ljubljanske univerze (*Catalogus lectionum universitatis Labacensis, semestres aestivum 1920*). Tam stoji, da so disciplinski prestopki: »a) ako se slušatelji neuljudno vedejo proti univerzitetnim oblastem in uradnikom, svojim učiteljem in tovarišem; b) ako se lahko ali težko pregreše proti šolskemu redu, kakor je popisan v Obči Uredbi Univerze in v posebnih fakultetnih uredbah. Sem spadajo pregreške proti naredbam: o obiskovanju predavanj in obnašanju pri predavanjih, o popravljanju indeksa, o polaganju izpitov, o ustanavljanju dijaških organizacij, o zborovanju in sestankih, o izdajanju listov in časopisov itd.; c) ako delajo nered in se nedostojno obnašajo v šoli in izven šole.« Rektor ima pravico do kaznovanja lahkih pregreškov proti šolskemu redu, določenem s Splošno uredbo o univerzi in fakultetnimi uredbami, medtem ko je univerzitetno sodišče (organ se v Ljubljani uradno imenuje univerzitetno razsodišče) pristojno: »a) za navadne prestopke, ki se kaznujejo po 3. oddelku kazenskega zakonika na podlagi paragrafa 322. kazenskega zakonika in paragrafa 27. policijske uredbe (člen 84. Obče Uredbe); b) za težke pogreške proti dobremu obnašanju v šoli in izven šole in proti šolskemu redu, kakor ga predpisujejo Obča Uredba Univerze in posebne fakultetne urede; c) za nemoralne in brezčastne čine.« – Kazni za slušatelje so: opomin, ukor, razveljavitev enega semestra, izguba pravice do inškrpcije in polaganja izpitov največ za dobo dveh semestrov, izključitev z univerze največ za dobo dveh let, izključitev z univerze za vedno. Če stori kaznivno dejanje slušatelj, ki je že dovršil študije (vpisal vse semestre) in je pripravljen za diplomski izpit, se more kaznovati z izgubo pravice do polaganja izpitov (za šest mesecev, leto dni ali za vedno).

in diplomskega izpita imajo samo redni slušatelji filozofske, juridične in tehnične fakultete. Slušatelji medicinske fakultete imajo pravico samo do doktorskega izpita.

Ogledati si moramo še Uredbo filozofske fakultete z dne 1. februarja 1906. Takoj je treba poudariti, da takratno pojmovanje filozofske fakultete presega današnje, saj obsega tako humanistične kot eksaktne discipline, prve zbrane okoli študijev filozofije, jezikov, zgodovine, druge pa okoli matematike, fizike, kemije, zoologije in botanike. Naloga filozofske fakultete je bila: 1. da preučuje znanost in da izobražuje njene strokovne delavce, 2. da izoblikuje učne sile za svoje stroke.

Uredba je navajala 28 znanstvenih disciplin, ki se bodo poučevale na beograjski filozofski fakulteti, poleg njih pa še 8 lektoratov modernih jezikov, od zahodnoevropskih do orientalnih, ter 17 seminarjev in znanstvenih zavodov. Ljubljanska filozofska fakulteta v svojih začetkih vsekakor ni zmogla toliko disciplin.

Vse učne moči so konec vsakega semestra dolžne obvestiti dekana, o čem bodo predavale prihodnji semester ter kakšne vaje bodo imele. Na podlagi tega potem FS določi razpored, ki se objavi v univerzitetnem programu predavanj. Docenti, ki nimajo samostojne ali cele stolice, odrede predavanja v sporazumu s predmetnimi profesorji, in če teh ni, s svetom filozofske fakultete. Učne moči morajo urediti svoja predavanja in vaje tako, da sistematično obdelajo vso predmetno snov najdlje v štirih letih. Študentom, ki pridejo s tujih univerz ali z drugih fakultet, se more, če imajo spričevalo o opravljenem zrelostnem izpitu, po sklepu FS priznati kak prejšnji semester, v nobenem primeru pa ne več kot 6 semestrov. Kot izredni slušatelji filozofske fakultete se morejo vpisati osebe, ki so dovršile kakšno strokovno srednjo šolo ali najmanj 6 razredov srednje šole. Izredni slušatelji nimajo pravice do diplomskih in doktorskih izpitov; tudi ne morejo dobivati štipendij, lahko pa so sprejeti v seminarje in na institute, če je zanje dovolj prostora. O njihovem šolanju lahko izda rektorat – na njihovo zahtevo – potrdilo, ki se ozira na potrjene semestre v vpisnici, o delu in uspehu pa posamezne učne moči na podlagi poprejšnjega izpraševanja. Tistim izrednim slušateljem, ki kasneje izpolnijo pogoje za redne študente, se semestri izrednega študija ne morejo zaračunati kot semestri rednega, ki jih je na filozofski fakulteti seveda osem. Izredni slušatelji lahko vpisujejo tudi manj kot dvanajst ur predavanj in vaj na teden, kar je sicer minimum obveznosti rednih študentov.

Izpiti na filozofski fakulteti so diplomski in doktorski. Obe vrsti izpitov imata značaj strokovnih izpitov. V Ljubljani je bilo mogoče polagati diplomski izpit s slovenistično-slavistično vsebino – po sklepu seje FS Filozofske fakultete Univerze Kraljestva Srbov, Hrvatov in Slovencev v Ljubljani 28. decembra 1919 – v sledečih skupinah (s pripombo: do sestave novega organizacijskega statuta, veljavnega za celo kraljestvo in dokler se ne reformira pouk na srednjih šolah):

Zaporedna številka predmetne skupine	Glavni predmet (A in B)	Stranski predmet (C)
II	latinščina in en živ jezik	–
III	slovenščina s srbohrvaščino, oz. sh. s sln. in en moderni jezik (romanski ali germ.)	–
V	zgodovina in slovenščina s srbohrvaščino, oz. sh. s sln.	geografija
XV	filozofija in en živ jezik	en živ jezik, ki ni učni jezik

Skupine so bile v Ljubljani drugačne kot v Beogradu, kar je razumljivo že spričo različnosti tradicije, učnih jezikov, hkrati pa tudi možnosti ene oziroma druge ustanove. Razlika je bila tudi v tem, da sta se v Ljubljani polagala poleg diplomskega izpita še splošna izpita iz učnega jezika²⁴ in filozofije ter pedagogike, medtem ko v Beogradu, kakor je videti iz Uredbe

²⁴ Obični izpit iz učnega jezika vsebuje ključno nalogo, ki traja največ dve uri in polurni ustni izpit. Če kandidat piše ključno nalogo za odlično (10), se more ustni izpit na predlog predmetnega profesorja (poleg njega je v komisiji tega izpita še en profesor) opustiti.

o filozofski fakulteti, samo iz (teoretične) filozofije. V Ljubljani je veljala tudi določba, ki je za Beograd Uredba o filozofski fakulteti leta 1906 ni predpisala, da se morajo kandidati, ki so absolvirali realno in si izbrali filološko-historične skupine, izkazati še s spričevalom iz prestanega dodatnega praktičnega izpita latinskega jezika.

Izpraševanje kandidatov pri diplomskem izpitu se vrši glede na celotno snov zadevne skupine, brez ozirov na dovršenost predavanj.

Po prijavi na diplomski izpit²⁵ odredi FS filozofske fakultete za vsako znanstveno skupino izpitni odbor, ki ga sestavlja najmanj 5 članov,²⁶ predvsem profesorjev, ki dotične predmete predavajo. Predsednik je po stopnji najvišji član odbora.

Datum izpita določa izpitni odbor.²⁷ Diplomski izpiti iz predmetnih skupin pod A in B (glavni predmet) so pisni in ustni, splošni (očitno pa tudi za stranski predmet – pod C) so samo ustni. Javni so samo ustni izpiti.

Vsak kandidat polaga dva pisna izpita, po enega za predmet pod A in B. Pisni izpiti sestojijo iz naloge, ki jo pred začetkom vsakega takega izpita predlaga profesor predmeta in jo sprejme izpitni odbor. Pisni izpiti se vrše posebej pod nadzorstvom enega člana izpitnega odbora. Izpit traja najdlje štiri ure in se polaga brez pomožne literature, z izjemo tam, kjer jo odbor dovoli, oz. jo šteje za koristno. Pri realnih predmetih mora biti pisni del izpita združen s praktičnim delom. Na en dan se vrši le en pisni izpit. Če je za isto skupino prijavljenih več kandidatov, morejo vsi delati isto nalogo, izvzemši izpite s praktikom, kjer mora vsak kandidat imeti posebno nalogo. Kandidat, ki bi pri pisnem izpitu uporabljal skrivne beležke ali dela, tuje koncepte ali nasvete, se takoj odstrani od izpita. V tem primeru se more javiti k izpitu šele po letu dni. Če goljufa tudi tedaj, izgubi vsakršno pravico do kakršnegakoli nadaljnjega izpita.

Po dovršenem pisnem izpitu zbere nadzorni član odbora čistopise in koncepte kandidata ter jih pod pečatom naslovi na dotičnega predmetnega profesorja, ki nalogo skupaj s še enim za to določenim članom izpitnega odbora oceni. Predmetni profesor in za ocenjevanje pisnega izpita določeni član odbora podata izpitnemu odboru poročilo o pisnem izpitu. Odbor na podlagi tega oceni izpit s številko od ena do deset. Kandidat položi pisni izpit, če je vsota ocen za A in B predmet najmanj dvanajst. Če dobi kandidat pri enem predmetu oceno štiri ali manj, se ga izključi od nadaljnjega izpita, ne glede na še tako visoko oceno pri drugem predmetu. Šele na podlagi pozitivno opravljenega pisnega izpita je kandidat pripuščen k ustnemu.

Ustni izpit polaga kandidat istočasno iz vseh predmetov svoje skupine. Ta izpit traja najmanj dve uri, eno uro za glavni predmet pod A, po pol ure pa za predmet pod B in za stranski predmet pod C. Če kandidat iz kakršnegakoli razloga prekine ali pisni ali ustni izpit, mora kasneje polagati cel izpit. Če ne položi ustnega izpita, mora v poznejšem roku opravljati tako pisni kot ustni izpit. Po dovršenem ustnem izpitu iz predmetov pod A, B in C predlože predmetni profesorji za vsak predmet obrazložene ocene, o katerih – vsaki posebej – sklepa izpitni odbor. Ocenjuje se s številkami od 1 do 10. Kandidat položi ustni izpit, če znaša vsota

²⁵ V Ljubljani mora kandidat – določba Reda za državni diplomski izpit na filozofski fakulteti v Ljubljani (dosegljiv v: *Catalogus lectionum universitatis Labacensis, semestre hibernum 1920/21*) – predložiti: zrelostno spričevalo srednje šole, vpisnico (indeks), ki dokazuje pravico do polaganja diplomskega izpita (8 polnovečajnih semestrov), curriculum vitae, kjer se posebej ocrta potek univerzitetnih študij, od kakšne izpitne komisije že dobljena spričevala o aprobaciji ali reprobaciji, morebitna spričevala o položnih kolokvijih in o frekvenci semestrskih ali praktičnih vaj, spričevalo o morebitnem prestanem filozofsko-pedagoškem izpitu.

²⁶ V Ljubljani zadostujejo že trije člani. Tudi so roki nekoliko drugačni kot v Beogradu: po prvih petnajst dni meseca junija, septembra in januarja. Prijavi se je nanje treba dekanu fakultete do 1. junija, 1. septembra in 31. decembra.

²⁷ V Ljubljani ima izpitni odbor tudi dolžnost določanja domačih nalog kandidatom. Domače naloge naj obsegajo posebne predmete izpita v takšni meri, da more kandidat dokazati, kako je sposoben znanstveno obdelati svojo temo. Kandidati z latinščino kot glavnim predmetom morajo domačo nalogo spisati v latinskem jeziku. Za vsak glavni predmet se zahteva ena domača naloga. Če je z dvema glavnima predmetoma zvezan en stranski predmet, iz slednjega ni domače naloge. Če sta z enim glavnim predmetom zvezana dva stranska predmeta, izdelata kandidata nalogo samo iz enega – poljubnega – teh dveh. V takem slučaju polaga kandidat pisni del diplomskega izpita iz glavnega predmeta in tistega stranskega, iz katerega ni predložil domače naloge. Za izdelavo domačih nalog se dá kandidatu šest mesecev časa; rok se more na njegovo prošnjo podaljšati, a največ za šest mesecev. Vse domače naloge mora kandidat predložiti izpitnemu odboru istočasno. Vsak kandidat mora na prvi strani domače naloge s svojo častno besedo zamantiti, da jo je izdelal sam. Če bi izpitni odbor ugotovil neresničnost te izjave, zavrne kandidata od polaganja izpita za eno leto, v ponovljenem primeru pa za vedno. Kot domačo nalogo k diplomskemu izpitu je moč predložiti znanstveno razpravo (doktorsko disertacijo, večjo seminarско ali inštitutsko nalogo). Izpitni odbor jo more po lastnem preudarku sprejeti ali zavrniti ter določiti domačo nalogo kandidatu, če razprava ne zadovoljuje. Šele po pozitivni oceni (6 ali več) domače naloge je mogoče pristopiti k polaganju pisnega dela diplomskega izpita. Če je domača naloga ocenjena negativno, se mora izdelati nova. Veljavnost pozitivno ocenjene domače naloge preneha po enem letu.

iz vseh treh predmetov najmanj 18. Če pri enem predmetu dobi oceno 4 ali manj, se zavrne, ne glede na še tako visoke ocene drugod.²⁸

Izpitni odbor za splošni izpit iz filozofije sestavljata predmetni profesor in še en profesor, ki ga določi FS za predsednika izpitnega odbora. Ta tudi določa razpored izpitov po skupinah kandidatov. Izpit traja najmanj pol ure, ocene so od ena do deset; najnižja pozitivna ocena je šest.

O izpitih vsakega kandidata vodi izpitni odbor poseben zapisnik, kjer se poleg imena in razporeda pisnih in ustnih izpitov z vprašanji in nalogami vpiše tudi ocena, ali od katerega dela izpita se je kandidat odjavil ali bil odvrnjen. Predsednik izpitnega odbora sporoči kandidatu rezultat, ko so zapisnik podpisali vsi člani odbora. Po dovršenem izpitu izroči predsednik zapisnik s pisnimi kandidatovimi deli sekretariatu univerze za uradno uporabo. Če je kandidat diplomski izpit položil, prejme od rektorata fakultetno diplomu, v kateri se imenujejo predmeti, iz katerih je kandidat položil strokovni in splošni izpit s posebno označbo uspeha (v številkah) pri pisnem in ustnem delu strokovnega ter pri splošnem izpitu. Diplomlo podpiše ta rektor univerze in dekan fakultete.

Doktorski izpit morejo polagati samo tisti kandidati, ki so predložili diplomu diplomskega izpita iz katerekoli skupine predmetov na filozofski fakulteti in prinesli samostojno izdelano izvirno znanstveno delo ali razpravo s področja, za katerega so položili diplomski izpit.²⁹ Tiskana dela se morejo sprejeti kot doktorske razprave v roku leta dni po objavi. V prijavi za doktorski izpit mora vsak kandidat s svojo častno besedo zagotoviti, da je razpravo izdelal sam. Če se kdaj kasneje izkaže, da je ta izjava neresnična, se doktorat razveljavi. Po prijavi z življenjepisom, diplomu diplomskega izpita in doktorsko razpravo FS določi odbor, ki ga poleg dekana sestavljajo še štirje člani,³⁰ katerih predmeti so v zvezi z vprašanji, o katerih razpravlja doktorska teza. Na podlagi pisnih referatov najmanj dveh od odbora izbranih članov le-ta sklepa, ali se razprava sprejme ali ne. Če odbor razpravo sprejme, določi dan ustnega izpita. Vsak član odbora sprašuje kandidata o vprašanih, ki so v neposredni zvezi z vprašanji v tezi. Namen tega izpraševanja je, da se nedvoumno ugotovi in dokaže, kako je kandidat tezo izdelal sam. Tudi se mora dokazati, da kandidat obvlada metode, vire, rezultate in literaturo tiste znanstvene skupine, v katero teza spada.

Izpit za doseg doktorskega naslova traja najmanj dve uri za vsakega kandidata in se ocenjuje skupno z razpravo s številkami od ena do deset. Pozitivna je ocena šest. Diploma se pod nadzorstvom dekana natisne v enem izvodu (format 50 × 70 cm) na stroške kandidata.

²⁸ Po ljubljanskem izpitnem redu mora biti ocena vsake klavzurne naloge pozitivna, 6 ali več, da se kandidat pripusti k ustnemu delu diplomskega izpita. Študijsko navodilo za diplomski izpit na filozofski fakulteti (dosegljivo v *Catalogus lectionum universitatis Labacensis*, semestre hibernum 1920/21) predpisuje tudi snov, ki se zahteva za posamezne izpite. Za slovenščino s srbohrvaščino (oz. srbohrvaščino s slovenščino) se terja: »V glavnih obrisih znanje praslovske gramatike in razmerja slovanščine do drugih indoevropskih jezikov. Temeljito znanje starocerkvenoslovskega jezika, historična gramatika slovskega in srbsko-hrvaškega jezika. Zgodovina postanka starocerkvenoslovske, prevajanje in tolmačenje starocerkvenoslovskega besedila. Kandidat mora dokazati, da je znan s starejšimi slovenskimi in srbsko-hrvaškimi teksti in mora poznati glasoslovni in morfološki razvoj od najstarejših spomenikov do knjižnega jezika in sedanjih narečij. Znanje obče fonetike, slovskega akcenta. Debloslovje. Skladnja. V glavnih obrisih znanje slovskega starožitnosti. Temeljito znanje zgodovine naseljevanja južnih Slovanov. Poznanje glavne strokovne literature. Literarna zgodovina slovske in srbsko-hrvaške od prvih početkov do sedanje dobe.«

Za obči izpit iz filozofije in pedagogike se terja sledeče: »Pri tem izpitu mora kandidat pokazati, da si je pridobil ono filozofsko-pedagoško izobrazbo, ki je vsakemu učitelju neobhodno potrebna. Izpit se zato nanaša na glavne pojme in temeljne vzgojenske nauke, njihovo teoretično podlago v psihologiji in logiki. Obris zgodovine pedagogike višjega šolstva od XVI. stoletja dalje. K temu izpitu se more kandidat prijaviti po dovršenem V. semestru. V pisni prijavi na dekanat mora s prilogami (kolokvijska, seminarska izpričevala) izkazati, s kakšnimi študijami si je pridobil zahtevano filozofsko-pedagoško izobrazbo. O uspehu izpita more dekanat izstaviti posebno izpričevalo, ako to kandidat zahteva, drugače pa se uspeh označi v fakultetni diplomu o položenem celotnem diplomskem izpitu. Če kandidat tega izpita ne bi dobil, ga more ponoviti šele po preteku enega semestra.«

Obči izpit iz učnega jezika pa zahteva naslednje: »Pri pismenem izpitu mora kandidat dokazati, da zna rabiti učni jezik v gramatično in stilistično pravilni obliki. Pri ustnem izpitu mora izkazati znanje najvažnejših gramatičnih pojavov, pravilni izgovor in poznavanje glavnih književnih dob in literarnih del, predvsem novejšega časa.«

²⁹ V Ljubljani se mora prijavi priložiti kratek opis življenja in študij (*curriculum vitae*), izkaz, ki potrjuje, da ima kandidat osem veljavnih semestrov (absolutorij) in da je šest semestrov poslušal glavni predmet svojega doktorskega izpita ter izvirno disertacijo, pisano v slovenskem ali srbsko-hrvaškem jeziku. V disertaciji mora biti natančno označena vsa znanstvena literatura, ki jo je kandidat uporabljal. Doktorski izpit je izjemoma mogoče polagati že tekom vpisanega osmega semestra, če to dovoli fakultetni svet. Za slavistične doktorske kandidate prihajata v poštev v Ljubljani dve predmetni skupini doktorskih izpitov, 10. in 11.: v prvi je bil glavni predmet slovska filologija, stranski pa en slovski jezik z literaturo ali primerjalno indoevropsko jezikoslovje ali fonetika, drugi pa je bil glavni predmet slovski jezik s srbohrvaščino (oz. srbsko-hrvaški jezik s slovenščino), stranski pa slovska filologija ali indoevropsko primerjalno jezikoslovje ali en drug slovski jezik z literaturo ali slovske starožitnosti ali en germanski ali romanski jezik z literaturo ali grški ali latinski jezik ali južnoslovska zgodovina ali geografija ali fonetika. Kot mogoč stranski predmet pa morejo slavistične studije nastopati tudi v skupinah 1. (filozofija kot glavni predmet), 2. (pedagogika), 12. (prim. ide. jezikoslovje), 14. (splošna zgodovina ali starega ali srednjega in novega veka), 15. (južnoslovska zgodovina), 16. (umetnostna zgodovina) in 17. (arheologija z epigrafiko) skupini.

³⁰ V Ljubljani poleg dekana še trije člani.

Jezik tiska je v Beogradu srbski, v Ljubljani pa ne, analogno, slovenski, temveč latinski! Ocenjena se v diplomu ne vpiše,³¹ se pa lahko na kandidatovo zahtevo izda potrdilo s podpisom dekana o tem, kako je izpit položen. Doktorsko diplomu podpišeta rektor in dekan filozofske fakultete. Kandidatu se izstavi potem, ko prinese 200 primerkov teze, tiskane v formatu srednje oktave tako, kot je bila predložena fakulteti.³² Doktorski izpit se more polagati le trikrat – tretjič le po odobritvi FS filozofske fakultete.

III

Ljubljanska filozofska fakulteta je v začetku, s kraljevim ukazom 31. avgusta 1919, dobila štiri redne profesorje: matematika Josipa Plemlja, rednega profesorja na univerzi v Černovicah v Bukovini, jezikoslovca slavista Rajka Nahtigala, rednega profesorja na univerzi v Gradcu, literarnega zgodovinarja dr. Ivana Prijatelja, nekdanjega kustosa Dvorne knjižnice na Dunaju, in še enega jezikoslovca slavista, Franca Ramovša, privatnega docenta v Gradcu. Kar trije od štirih profesorjev matičarjev na filozofski fakulteti v Ljubljani so torej pripadali za Slovence temeljni humanistični stroki, slavistično-slovenističnim jezikoslovnim in literarno-zgodovinskim študijam.

Vsi trije slavistični matičarji so imeli kar od začetka pomembne funkcije v univerzitetni samoupravi: Nahtigal je bil prvi dekan filozofske fakultete, Prijatelj prodekan, Ramovš pa poslovodja US. V naslednjem študijskem letu (1920/21) sta Nahtigal in Prijatelj mesti zamenjala. Od leta 1922/23 do 1930/31 je bil Ivan Prijatelj član univerzitetnega razsodišča. 27. avgusta 1920 je bil za rednega profesorja imenovan še Franc Kidrič, privatni docent dunajske univerze, ki je bil nato v študijskem letu 1923/24 peti rektor ljubljanske univerze, v naslednjem pa prorektor. V desetletju 1919–1930 je Franc Ramovš opravljal funkcijo dekana v študijskem letu 1926/27 in v naslednjem prodekana, Rajko Nahtigal pa je bil v letu 1927/28 deveti ljubljanski rektor in v naslednjem prorektor. 5. februarja 1921 je slavistiko v Ljubljani okrepil kot izredni profesor še Aleksander Stojičević (1879–1952), prej profesor tretje beograjske gimnazije, ki je 15. julija 1925 postal redni profesor in bil v študijskem letu 1928/29 dekan, v naslednjem pa prodekan.

Sedaj moremo pregledati še strokovno plat življenja ljubljanske akademske slavistike v njenem prvem desetletju. 21. decembra 1918 je pisal Ramovš Nahtigalu v Gradec pismo, ki ga moremo imeti za tloris zasnove stroke: »Včeraj sta bila v Ljubljani Kidrič in Prijatelj . . . Govorili smo obširno o organizaciji slavističnega pouka na vseučilišču in ker smo bili vsi trije istega mnenja, mi je prišlo na misel, da bi bilo velike važnosti, ako bi Vi, kot poklican faktor in reprezentant, napisali o tem nekako spomenico, ki bi jo poslali na vseučiliško komisijo, v roke dr. Danila Majarona. Oba sta to mojo misel pozdravila . . . Menili smo se danes takole: neobhodno so potrebne štiri glavne stolice, in sicer: 1. stolica za splošno slovansko filologijo (slovničarski del); imetnik bi bili Vi; 2. stolica za splošno slovansko fil. (literatura) – Prijatelj; 3. stolica za slovenski jezik – jaz; 4. stolica za slovensko literaturo – Kidrič . . . Imamo računati le še z enim, resnim konkurentom, čegar habilitacija v Zagrebu je že v teku, namreč z Grafenauerjem contra Kidrič. Za vaše mnenje vem, vendar je položaj tak, da ne moremo preko Grafenauerja. Kidrič je radi tega že danes rekel, da mora pač že računati s tem, da gre vseučilišče mimo njega. Meni bi ga bilo močno žal, in zato študiram in študiram, da bi našel kak modus, ki bi vstregel obema . . . Mislim namreč, da bi tudi dve stolici za slov. literaturo v Ljubljani, lahko eksistirali . . . Prvi dve imenovani stolici naj dajeta splošno podlago: tako prva (Vaša): starocerkvenoslov. jezik in literaturo, primerjajoče slovansko jezikoslovje, slovanska fonetika, medsebojno razmerje raznih starih tekstov, sorodnost slov. jezikov, slovanske starožitnosti itd. Druga (Prijatelj): zgodovina (kulturna) slovanskih narodov. Tretja (jaz): historija slov. jezika; slov. dialektologija; slovanska fonetika; izdajanje starih tekstov. Seminar tretje bi prevzel tudi naloge, zbirati gradivo za slov. histor. slovnico in dialektol.

³¹ Ocene, ki se v Ljubljani navedejo tudi v diplomu (a brez številke), so: suma cum laude (10), magna cum laude (9, 8), cum laude (7), rite (6). Velikost ljubljanske doktorske diplome je 51 ½ × 41 ½ cm.

³² V Ljubljani prvotno niso spoštovali te določbe, saj je dr. Rajko Nahtigal tožil še pozneje, ko so leta 1925 uvedli predpis o le 100 univerzi dolžnostno oddanih izvodih, da je to naredilo »doktorat za zelo luksuriorno in revežu naravnost nedosegljivo stvar«. Toda vseskozi je skozi ljubljanske določbe razvidna težnja po zaostritvi zakonskih določb v zadevah študija; očitna je težnja novoustanovljene univerze, da se dokaže s kakovostjo, ne pa s količino diplomantov.

karto. Četrta (Kidrič – Grafenauer): kulturnoestetska zgodovina slov. slovstva. Zdi se mi važno, da bi nekatera slov. protestantska unika, ki so nam od rok (v Nemčiji), npr. Trubarjevi sv. Pavla listovi; Tulščak etc. izdali, kar bi tudi prevzel seminar. Za vse štiri panoge bi bil en seminar s pododdelki, dovolj veliko čitalnico s priročno knjižnico.«³³

Takšna Ramovš-Prijatelj-Kidričeva zasnova se je pozneje tudi udeležila le z manjšo spremembo, da sta si Prijatelj in Kidrič razdelila delovno področje po času – Prijatelj novejša, Kidrič starejša slovensko in slovansko slovstvo –, ne pa po prostoru (Prijatelj slovanski, Kidrič slovenski literarni in sploh kulturni svet). Izpadel pa je Grafenauer, ki je tako postal tragična žrtev ozkosti ljubljanskih razmer in razmerij (predaval je le v zimskem semestru 1920/21, a še to kot privatni docent zagrebske univerze). Prvotni načrt pa je doživel razširitev v smislu poučevanja jezika in literatur srbskega in hrvaškega govornega območja, za kar je bil v Ljubljani nastavljen po posredovanju Aleksandra Belića (prek Ramovša) Stojičević, čeprav sta se za to mesto zanimala nedvomno uglednejša strokovnjaka, Milan Rešetar, Jagićev zet ter naslednik na Dunaju, in Vodnik-Drechsler iz Zagreba. Za najuglednejšega slovenskega slavista tistih dni, Matija Murka, v Ljubljani prostora ni bilo, niti ni nihče mislil nanj, zato pa so računali z njim v Zagrebu, vendar je profesor iz Leipziga raje odšel v nedvomno prvo slavistično središče tedanjega časa, v Prago.³⁴ Nekoliko se je v Ljubljani tudi mislilo na poseben lektorat (sodobnega) slovenskega jezika, ki bi ga pri Ramovševi stolici vodil dr. Anton Breznik, vendar je ideja zamrla, ko je Breznik svoj prvotni pristanek na to mesto preklical.

Kar zadeva znanstveno usmeritev prvih akademskih učiteljev slavistike v Ljubljani, je reči, da je bil Nahtigal morebiti zadnji zlahtni poganjek klasičnega slovanskega jezikoslovja, kakršnega je v nedosegljivi veličini poosebljal Miklošič z glavnima poudarkoma na stari cerkveni slovanščini in primerjalnem jezikoslovju. Ramovš je bil, oprt na mladogramatike, po pristopu k znanstvenim problemom že modernejši. Kidrič je bil tipičen predstavnik pozitivizma v literarni vedi; moramo reči, da precej togega in sterilnega – ravno iz tega naslova je bil njegov uvid v marsičem precej ozko zamejen (glede na Grafenauerja), čeprav mu izrednih zaslug za preučevanje starejšega slovenskega slovstva nikakor ni mogoče odrekati. Tudi ni bil brez posluha za tedaj dokaj novo usmeritev v stroko primerjalne književnosti, kateri je namenil posebna predavanja že v drugi polovici dvajsetih let. Ivan Prijatelj je kot umetnik v znanosti, kakor ga označuje Boris Paternu,³⁵ pozitivizem vsekakor presegal v smeri občutljivejših dognanj, žal pa je ostal v Ljubljani v nekakšni »gluhi loži« (deloma tudi zavoljo političnih spletk, ker kot »vzoren značajnik«, kakor ga označuje Ivan Hribar,³⁶ nikoli ni odstopil od znamenite Avtonomistične izjave), skoraj brez učencev (izjemi sta do neke mere le Anton Ocvirk in Anton Slodnjak). Kidrič je bil dosegljiv vsakršnemu miselnemu nivoju, medtem ko Prijatelj ne; poleg tega si je Kidrič priboril prestižna predavanja o Prešernu (dasi je komaj kaj znal povedati o njegovi literaturi). O Stojičevićevi znanstveni usmeritvi najbolje govori dejstvo, da se je zanj zelo zavzemal Aleksandar Belić, največji srbski jezikoslovec, primerljiv z našim Ramovšem.

Tedenska obremenitev predavateljev je znašala v desetletju 1919–1930 nekako šest do sedem ur – načeloma dva predmeta po dve do tri ure in dve uri seminarja.³⁷ Do vključno letnega semestra 1921 je bil zlasti močno obremenjen Ramovš, ki je bil edini predavatelj primerjalnega indoevropskega jezikoslovja (ob polni zaposlenosti na slavistiki); šele v letnem semestru 1922 je univerza pridobila posebnega predavatelja za to stolico, docenta Karla Oštirja.

Os Nahtigalovih predavanj je predstavljalo primerjalno slovansko jezikoslovje, tako na glasoslovni kot oblikoslovni, besedotvorni in skladenjski ravni, čemur so se pridruževala

³³ Pisma profesorja Ramovša (prof. Nahtigalu), Slavistična revija VIII, Ljubljana 1955, citirano pismo 239–241. Tudi 9. seja Vseučiliške komisije 8. marca 1919 je bila pomembna za pot od zasnove do predložitve načrta slavističnih študijev v Ljubljani. Na tej seji so ustanovili podkomisije za posamezne fakultete. Ramovš je nato izdelal predlog razvrstitve 33 stolic filozofske fakultete, od katerih bi bile štiri slavistične (po nam že znani Ramovš–Prijatelj–Kidričevi misli iz decembra 1918). Podkomisija za filozofsko fakulteto se je prvič sestala že 10. marca 1919. Na 10. seji Vseučiliške komisije 15. marca 1919 pa so že bili sprejeti predlogi za prve ljubljanske profesorje, na filozofski fakulteti bi to bili Plemelj, Nahtigal in Ramovš.

³⁴ Matija Murko, Spomini, Ljubljana 1951, 172, 173.

³⁵ B. Paternu, Umetnik v znanosti, Ljudska pravica 25. VII. 1954, 6.

³⁶ Sožalno sporočilo Ivana Hribarja rektorju ljubljanske univerze ob smrti prof. Prijatelja (z dne 24. maja 1937 – arhiv ljubljanske univerze, mapa osebnih zadev dr. Ivana Prijatelja).

³⁷ Glej sezname predavanj na Univerzi Kraljevine SHS v Ljubljani od leta 1920 do 1930. Iz njih izvira naše vedenje o snovi, ki so jo posamezni profesorji obravnavali na predavanjih in v seminarjih; v nadaljnjem besedilu navajani podatki o zadevnem so z mesta rečenega.

predavanja iz slovanskega narečjeslovja, ruskega jezika, starocerkvenoslovanščine in glagolske paleografije, govoril pa je Nahtigal v desetletju 1919–1930 tudi o svojem velikem predhodniku Miklošiču. V seminarju so se brali in razlagali različni starocerkvenoslovanski teksti, tako glagolski (Glagolita Clozianus, Sinajski psalter) kot cirilski (Codex Supraliensis), a tudi zahodnoslovanski spomeniki. Nahtigal je v seminarju obravnaval tudi aktualna dela s svojega področja. Od vključno leta 1923/24 naprej je predaval starocerkvenoslovanski jezik – največ o njegovi hrvaškoglagolski redakciji in pismenosti – tudi za teološko fakulteto, načeloma dve uri tedensko.

Ramovš je začel s historično slovnico slovenskega jezika (glasoslovje in nato oblikoslovje), nakar se je posvečal še slovenskemu vokalizmu, konzonantizmu, akcentu, splošni fonetiki in posebej intenzivno dialektologiji. V seminarju je obravnaval Brižinske spomenike, tekste iz katoliške (Svetokriški, Hipolit, Rogerij, Basar) in protestantske (Trubar) dobe, moderna slovenska narečna besedila in slovenski književni jezik. Razen Ramovša, ki si je v svojih zgoščenih predavanjih (v slogu Kratke zgodovine slovenskega jezika) pomagal s komaj-katerim spominskim listkom, so drugi profesorji ljubljanske slavistike svoja predavanja brali.³⁸

Ivan Prijatelj je predaval v slovenističnem delu zgodovino slovenske literature od staroslovencev do nastopa moderne, ki je kot svoje sodobnice že ni več štel za predmet svojih literarnohistoričnih izvajanj, in posebej še zgodovino slovenske literarne kritike, v slavističnem delu pa pregleda novejše ruske (od realizma štiridesetletnikov dalje), češke in poljske književnosti. Večji del njegovih slovenističnih predavanj je doživel objavo pod naslovom Slovenske kulturnopolitične in slovstvene zgodovine 1848–1895, največ pod uredništvom Antona Ocvirka ter z zelo problematičnimi pripombami Dušana Kermaunerja (Ljubljana, 1955–1985). Prijateljevi seminarji so podaljševali in poglobljali problematiko predavanj.

Kidrič je začel s slovanskimi literaturami 18. stoletja, nadaljeval s predavanji o literarni in kulturni zgodovini slovenske literature (ki jih je v letnem semestru 1922 nato preimenoval v zgodovino jugoslovanske (sic!) reformacije, s slovenskim in slovanskim razsvetljenstvom ter nato prešel na poglavja iz primerjalne književnosti (a še znotraj študija slavistike), ki so zadevala evropske okvire slovanskih literatur v prvi polovici 19. stoletja. Obravnaval je še razvoj prešernoslovja, v seminarskih okvirih pa je komentiral Prešernove pesmi in korespondenco ter poglobljal snov predavanj. Kidričevo suhoparno branje je bilo s stališča poslušalstva izrazito problematično.

Stojičević je obravnaval slovnico srbskega in hrvaškega (tedaj se je temu reklo srbohrvaškega) jezika v treh delih (I – fonetika, II – oblikoslovje, III – skladnja), v literarnozgodovinskem delu svojih predavanj pa je govoril o literaturah srbskega in hrvaškega jezikovnega področja v 19., pozneje v 18. stoletju, o narodni poeziji, srbski in hrvaški srednjeveški književnosti in o dalmatinski literaturi od XV. do XVIII. stoletja. Na njegovih seminarjih je tekla beseda o Njegoševem Gorskem vencu, narodni poeziji, starih tekstih, Maruličevi Juditi, dalmatinski ljubezenski poeziji, Daničičevih spisih, interpretirali pa so se tudi srbski in hrvaški narečni teksti, zlasti čakavski, ob tem, da so se prediskutirala novejša znanstvena dela o srbskem in hrvaškem jeziku.

V letnem semestru 1922 sta bila v Ljubljani odprta dva lektorata slovanskih jezikov, ki ju je bilo mogoče vpisati le izven obveznih 12 tedenskih ur predavanj na filozofski fakulteti: ruski, ki ga je vodil dr. Nikolaj Preobraženski in češki z dr. Václavom Burianom. Že v letnem semestru 1920 je vodil prof. Nahtigal dva tečaja ruščine po dve uri tedensko. Tako Preobraženski kot Burian sta kot rojena govorca zadevnih jezikov in prvovrstna strokovnjaka opravila izredno veliko delo pri seznanjanju Slovencev ne le z jezikom, temveč tudi z literaturo in širšo kulturo svojih narodov.

Ustvarjanje novega univerzitetnega središča v Ljubljani je bil velik podvig generacije Rajka Nahtigala, Ivana Prijatelja, Franca Kidriča in Frana Ramovša, ki se je v mnogočem žrtvovala spričo ozkosti okolja in razmer v osrednjem slovenskem mestu – to pač ni imelo vedno pravega posluha za subtilnosti najvišjega znanstvenega življenja.³⁹ V Prijateljevem pri-

³⁸ Ustno pričevanje visokošolskega predavatelja Janeza Zora piscu teh vrstic na dan 18. maja 1989 (nanaša pa se seveda na zadnja leta predavanj obravnavanih).

³⁹ O zanimivih težavah govori že zapisnik XVII. redne seje Vseučiliške komisije v Ljubljani (dne 31. julija 1919), ko se v debati k posameznim točkam »povdarja posebno dejstvo, ki je za dalj časa nevzdržno, da namreč v državo ni mogoče dobiti nobe-

meru je prišlo celo do prave tragedije.⁴⁰ A tudi drugi so preživljali težke udarce: Nahtigal, ki je začel univerzitetno kariero kot »Vaše preblagorodje«, je bil upokojen kot »tovariš« s polpismeno odločbo Sveta za prosveto in kulturo LR Slovenije (z dne 31. 1. 1953, Pers. št. 447/1).⁴¹ Ramovš, znanec italijanskega, nemškega francoskega, španskega, holandskega in vseh slovanskih jezikov (vsaj za znanstveno uporabo), ki se je posvečal tudi študiju amerikanistike in indonezijsčine in bil tajnik in predsednik Slovenske akademije znanosti in umetnosti, se je moral v življenjepis (na dan 13. februarja 1950) hvaliti z »železničarsko-delavskim« poreklom in s tem, da ima v tujini le strokovne zveze.⁴² Aleksander Stojčević, ki je študiral v Beogradu, Leipzigu (pri Leskienu, Hirtu, Wundtu, Brugmannu, Sieversu in Windischu!) in doktoriral v Fribourgu, je svoj življenjepis z dne 3. marca 1951 pretresljivo končal takole: »Kljub temu, da sem živel in študiral v tujini, nimam nikakih zvez z osebami v inozemstvu,«⁴³ kar je tedaj očitno bila vrlina celo za znanstvenika!. Tudi pred vojno je Stojčevićeva človeška pokončnost pomenila oporo ljubljanski univerzi: ni bil nikak velesrbski emisar pri nas, kakor si je mnogokdo želel; tudi se je večkrat podpisal po slovensko in se slovenščine vsaj pasivno že kmalu po prihodu v Slovenijo priučil; njegovemu »mirnemu značaju«⁴⁴ so bile povsem tuje politične akrobacije kakega Kidriča, ki je najprej podpisal Avtonomistično izjavo, nato pa že 19. aprila 1924 v Jutru bombastično razlagal, kako so na Univerzi Kraljestva SHS v Ljubljani »docela jugoslovanski«, ker vsak profesor predava »v svojem narečju«, Slovenec pač slovensko, Hrvat hrvaško, Srb srbsko . . .

Slovensko akademsko središče v Ljubljani se je v svojih začetkih moralo boriti z drugod v Evropi komaj razumljivimi priletnostmi; slavistika, in slovenistika še posebej, kot temeljna nacionalna veda poleg zgodovine (in deloma geografije), je bila zelo na prepihu v dneh, ko so nas slabi politiki za Jugoslavijo preslepili, in za skledo leče prodali belgrajskim kapitalistom, kakor je slikovito zapisal dr. Novačan.⁴⁵ Slovenski narod je bil tedaj ponižan na stopnjo plemen in je smel biti le časnik (precej lokalnega značaja); Slovincu se je le malo bolje godilo . . . Toda univerza na slovenskih tleh se je obdržala in postala določeno jamstvo zlasti za razvoj nacionalnih strok, katerih napredek je bil prej prepuščen izključno skrbi in pobudi posameznikov ter zasebnih združenj. Zatorej pomeni za slavistične študije Slovencev njena ustanovitev pomemben mejnik, ki je bil nekako do leta 1930 utrjen, pa čeprav se na nji ni izšolal še nihče, ki bi v znanosti svoje sodobnosti pomenil kaj z Miklošičem, Murkom ali Ramovšem primerljivega.

nih znanstvenih knjig in časopisov, s čimer so vezane roke vsakemu znanstvenemu delovanju. Pri govoru o načinu, kako bi se tej nevezdrni situaciji napravilo konec, so se gg. govorniki zedinili in pritrdili predlogu dr. Dolenca, da naj predsednik komisije opozori na to dejstvo vse tri klube v Narodnem predstavništvu, ki naj odpomoč energično zahtevajo.« (Arhiv Slovenije, Priv. A. LXIX – Gojmir Gregor Krek). Tedaj se je tudi opozorilo na pereč problem stanovanj za akademske učitelje v Ljubljani; odpomoč so sklenili iskati pri poverjeništvu za socialno skrbstvo ljubljanske vlade.

⁴⁰ Arhiv ljubljanske univerze, mapa osebnih zadev dr. Rajka Nahtigala. Nahtigal je tudi bil zastopnik Vseučiliške komisije v »Upravni komisiji tehniško-visokošolskih fondov v Ljubljani«, kamor ga je izvolila XVII. redna seja Vseučiliške komisije (zapisnik v Arhivu Slovenije, glej opombo 39!). Kar zadeva profesorjev priimek, podaja zanimivo informacijo Nahtigalov tretjeosebni lastni življenjepis, Curriculum vitae z dne 17. decembra 1919 (Arhiv ljubljanske univerze, mapa osebnih zadev dr. Rajka Nahtigala): »Ime je po tradiciji v rodbini, kakor je omenil že v curriculum vitae o priliki poziva na graško vseučilišče, prevedeno iz slovenskega, pa bi mu bila sedaj v domovini dana možnost to zopet premeniti. To je hotel sicer storiti že zdavnaj pred dosego doktorata, ali mu je odsvetoval njegov učitelj dvorni svetnik prof. dr. V. Jagić, opozarjaje ga na slučaje znanstvenih psevdonimov, kakor npr. Daničić = Popović ter na specifične razmere na avstrijskih vseučiliščih.«

⁴¹ Do neke mere podobno usodo nerazumevanja je doživel tudi Izidor Cankar, vendar se je s pomočjo dr. Korošca rešil v diplomacijo – toda v njegovem primeru je igral veliko vlogo tudi izstop iz duhovništva.

⁴² Arhiv ljubljanske univerze, mapa osebnih zadev dr. Frana Ramovša.

⁴³ Arhiv ljubljanske univerze, mapa osebnih zadev dr. Aleksandra Stojčevića.

⁴⁴ Lastni življenjepis z dne 3. marca 1951 (glej opombo 43).

⁴⁵ Naša Vas, 25. številka. letnik II, Celje, 4. maj 1922, 1.

Zusammenfassung

BEITRAG ZUR GESCHICHTE DER SLAWISTIK AN DER UNIVERSITÄT LJUBLJANA 1919–1930

Igor Grdina

Im Dezember 1918 arbeiteten Ramovš, Prijatelj und Kidrič eine fachliche Konzeption des Studiums der Slawistik aus; in der »Universitätskommission«, die seit dem Herbst 1918 die Gründung der Universität vorbereitete, hatte von den Slawisten Ramovš (als Sekretär der Kommission) die wichtigste Rolle inne. Von ihm stammt auch der Textvorschlag für das Gesetz über die Universität in Ljubljana, verfaßt zusammen mit dem Vorstand des Ministeriums für das Schulwesen Petkovič. Das Gesetz wurde am 23. Juli 1919 vom Regent gebilligt und sah vor, daß die Universität Ljubljana nach dem Gesetz und den Verordnungen, die für die Belgrader Universität galten, verwaltet werden sollte (Universitätsgesetz von 1905, Allgemeine Verordnung über die Universität aus dem Jahr 1905, besondere Verordnung für die philosophische Fakultät aus dem Jahr 1906). Diese Dokumente behielten bis 1930 ihre Gültigkeit, wo ein einheitliches Gesetz für alle Universitäten im Königreich eingeführt wurde.

Im Leben der Universität Ljubljana spielten die Slawisten eine große Rolle. Drei von den ersten vier ordentlichen Professoren der Philosophischen Fakultät waren Slawisten: Rajko Nahtigal (1877–1958), vorem ordentlicher Professor der Universität Graz, Ivan Prijatelj (1875–1937), früher Kustos der Hofbibliothek in Wien, und Fran Ramovš (1890–1952), vormals Privatdozent in Graz. R. Nahtigal war ein Vertreter der klassischen slawischen Sprachwissenschaft mit den Schwerpunktgebieten vergleichende Sprachwissenschaft und Altkirchenslawisch. Ivan Prijatelj, ein »Künstler innerhalb der Wissenschaft«, ist ein Begriff für die slowenische Literaturwissenschaft und ein grundlegender Erforscher der slowenischen Literatur in der Zeit von 1848–1895, worüber er an der Universität (neben den neueren slawischen Literaturen) auch Vorlesungen hielt. Fran Ramovš war nach dem Franc Miklošič der bedeutendste slowenische Sprachwissenschaftler und ging von den Anschauungen der »Junggrammatiker« aus; sein Tätigkeitsbereich konzentrierte sich, nach Anfängen in der vergleichenden indoeuropäischen Sprachwissenschaft auf die Erforschung der slowenischen Sprache (historische Grammatik, Dialektologie, moderne Hochsprache). 1920 trat France Kidrič (1880–1950) in die Fakultät ein und übernahm die Vorlesungen aus der älteren slowenischen Literatur; davor war er Kustos in der Hofbibliothek in Wien und Privatdozent an der dortigen Universität gewesen. Kidrič war ein charakteristischer Vertreter des Positivismus in der slowenischen Literaturwissenschaft. Vorlesungen zu serbischen und kroatischen Sprache und Literatur hielt von 1921 an Aleksander Stojčević (1879–1952), der in Freiburg (Schweiz) promoviert hatte. Kidrič war der 5. (1923/24), Nahtigal der 9. (1929/3) Rektor der Universität Ljubljana. Dekane der Philosophischen Fakultät bis zum Jahr 1929/30 waren: Nahtigal (1919/20), Prijatelj (1920/21), Ramovš (1926/27) und Stojčević (1928/29).